

Amèrica Llatina, el desafiament dels narcotraficants

Assetjada per les màfies, trastornada pel terrorisme, Colòmbia sucumbeix. En aquest article, Gabriel García Márquez, premi Nobel de Literatura, descriu el calvari del seu país.

A principis d'octubre de 1989 la premsa va revelar de sobte un dels secrets més custodiats de Colòmbia: durant un any representants autoritzats del govern havien conduït negociacions formals amb representants autoritzats dels traficants de droga. El portaveu oficial ho ha negat, el dels traficants ho ha confirmat, el govern ha acabat per admetre-ho. Al final, com sempre passa en aquestes guerres de grans misteris, res ha quedat gaire clar. De totes maneres aquesta revelació ha permès establir una vegada més fins a quin punt aquesta guerra tendeix a repetir-se sense treva des del seu inici, i sense arribar mai a un punt definitiu.

La primera temptativa de diàleg que s'ha filtrat a l'opinió pública va tenir lloc el maig del 1984, quan Pablo Escobar Gaviria, cap del càrtel de Medellín, es va posar en contacte amb Alfonso López Michelsen en un hotel de Panamà, demanant-li que transmetés al president Belisario Betancur una proposta formal en nom de tots els grups colòmbians de traficants de droga. Prometien que es retirarien dels afers de droga, que dismantellarien les seves bases de refinament i comercialització de la cocaïna, que retornarien a la seva pàtria els seus immensos capitals, invertint-los en la indústria i en el comerç nacional en termes legals, i a més proposaven compartir amb l'estat el greu deute exterior. A canvi de tot això només demanaven una amnistia: només demanaven que els jutgessin a Colòmbia, sense que s'apliqués el tractat d'extradició en vigor amb els Estats Units.

L'amnistia, que aleshores era moda a Colòmbia, era el ram de llorer que el president Belisario Betancur, des del primer dia de govern, havia ofert als moviments armats, alguns dels quals vegetaven dalt de les muntanyes des de feia més de 30 anys. Per tant no era gens

"Preferim una tomba a Colòmbia que una cel·la als Estats Units".

estrany que els traficants de droga també pretenguessin refugiar-se sota d'aquell gran paraigua de perdó i oblit, en un moment en el qual era quasi impossible poder atribuir-los amb seguretat algun crim greu, i en un país on molt pocs dels posseïdors de grans fortunes haurien gosat confessar el seu pecat original. El president Batancur fou coherent amb la política de diàleg quan va rebre aquesta oferta. Carlos Jiménez Gómez, procurador general de la República, que feia més d'un any que portava negociacions directes i confidencials amb els més grans traficants, per tal d'arribar a un acord digne, va retornar a Panamà per tornar-se a trobar amb ells. No s'ha aclarit mai si en aquest segon viatge va ser o no autoritzat pel president, però jo crec que sí que ho estava, i no hi hauria res dolent que ho hagués estat. Però no va poder donar un pas endavant. El quotidià *El Tiempo* va denunciar aquestes trobades el 4 de juliol del mateix any, i va posar l'opinió pública en contra de la possibilitat d'arribar a un acord. Això

féu que el president Belisario Betancur se sentís obligat a tornar enrere i inclús a declarar en públic que no hi havia res a fer en aquest assumpte. Però el pitjor de tot és que el govern no tingué mai —ni abans, ni aleshores, ni després— cap alternativa al diàleg: ni una acció legal portada fins al fons de la qüestió, ni una expedició punitiva, ni una política concreta per al narcotràfic. A sis anys de distància es veu clarament que aquella vegada, i en aquell moment, s'havia perdut una ocasió magnífica.

Avui hi ha bons motius per a creure que el sabotatge del diàleg fos inspirat pels Estats Units, per raons que tenien molt poc a veure amb el narcotràfic i molt amb els deliris anticomunistes del president Reagan. L'home encarregat d'aquesta missió especial fou l'ambaixador Lewis Tambs, estrella del grup de Santa Fe i de la dreta militar del reaganisme, que va arribar en aquells dies a Bogotà amb molt d'enrenou i amb una paraula encunyada a posta per al cas: narcoguerrilla. Entre les línies de les

Segons García Márquez, els Estats Units són contraris a una pau negociada entre l'estament polític i els narcotraficants.

seves llargues perífrasis adadèmiques, quedava molt clar que Tambs era contrari a qualsevol il·lusió de pau negociada. Tambs, en canvi, estava ansiós per accelerar l'aplicació del tractat subscrit pel govern precedent, en el qual era consagrada la clàusula indigna de l'extradició dels ciutadans del país. Amb la seva hermenèutica draconiana, l'ambaixador Tambs donava a entendre que els Estats Units, a l'ombra del tractat, poguessin demostrar que narcotraficants i guerrillers fosin una sola cosa: narcoguerrilla. Per a la resta es tractava d'enviar tropes a Colòmbia, amb el pretext de capturar els uns i en realitat de combatre els altres. Al final, abans o després, tots els colombians haurien pogut ser extradits.

Aquesta fou la meva impressió durant el dinar que vaig fer amb l'ambaixador Tambs poc després de la seva arribada a Bogotà, i el temps ha acabat per donar-

me la raó. De fet, transferit a l'ambaixada de Costa Rica, Tambs ha estat un protagonista de primer ordre en l'afer de l'Iragate i ha ajudat el coronel Oliver North a construir un aeroport clandestí per als contras nicaragüencs. I encara més: i tot amb diners del narcotràfic. Nosaltres els colombians encara ens estem preguntant per què els traficants havien proposat aquest armistici i si eren sincers o no. Jo crec que sí que ho eren. I la frase pronunciada per ells aquell moment podria potser explicar-ho: "Preferim una tomba a Colòmbia a una cel·la als Estats Units." És obvi que tenien por del tractat d'extradició, però aquesta era només una de les raons. Crec que la raó de fons era de caràcter cultural, d'un tipus que no es té mai en compte: els traficants, pel seu origen i formació no estaven preparats per a viure fora de Colòmbia. Els seus tresors

d'Alí Babà no els servien de res en cap altre lloc del món, ni haurien pogut en lloc més sentir-se més segurs i poder-ne fer ostentació. No volien morir, i encara menys en una presó, i encara menys a causa de la fabulosa quantitat de diners que havien guanyat i que volien gastar en vida amb els seus companys de tota la vida. Per tant, la cosa que més desitjaven era l'única cosa que no posseïen: un lloc a la societat. L'aspecte inadmissible, naturalment, ve donat pels mètodes ignominiosos amb els quals han pretès obtenir aquest lloc quan la proposta de diàleg va fracassar. El refús els ha donat l'espai i el temps per cercar altres alternatives de supervivència, mentre el tractat d'extradició es perdia en l'oblit. I per tal de trobar aquestes alternatives no han regatejat ni imaginació ni recursos. Ja abans estaven en voga. Gaudien d'una total impunitat i fins i tot d'un cert pres-

tigi popular, a causa de les obres de caritat que feien en els suburbis on havien passat la seva infància de marginats. Si algú els hagués volgut arrestar, hauria pogut fer-los agafar pel policia de la cantonada, però bona part de la societat colombiana els considerava amb una curiositat i amb un interès que s'assemblaven una mica massa a la complaença. Periodistes, polítics, industrials, comerciants i inclús simples curiosos participaven en la festa perpètua de l'Hacienda Nàpoles prop de Medellín, on Pablo Escobar tenia un jardí zoològic amb girafes i hipopòtams, i l'entrada estava regentada, com si fos un monument nacional, per l'avió amb el qual havia arribat als Estats Units la primera càrrega de cocaïna. Encoratjats per l'acceptació de tants i per la indiferència de la justícia, no s'acontentaren amb la riquesa, i optaren també al poder. Escobar havia estat elegit com a suplent de la Cambra de Representants i patrocinava seminaris sobre els drets humans. Carlos Lehder gestionava discoteques per a joves sense preocupar-se de les pèrdues: organitzava un moviment polític i publicava un diari nacionalista d'extrema dreta, imprès amb tinta verda en homenatge a l'herba que es fuma, i anava als bans del Congrés amb els seus pistolers, rient i recolzant els peus a la barana. Jorge Luis Ochoa, del càrtel de Medellín, i Gilberto Rodríguez Orejuela, del càrtel de Cali, que ara són enemics mortals, es movien al seu aire per mig món, comprant cavalls de raça i buscant socis europeus per als seus afers legals. Tots dos foren arrestats a Espanya, extradits a Colòmbia i allà foren alliberats.

En unes circumstàncies tan favorables, cap del seus amics polítics els féu el favor d'advertir-los que els atemptats personals, més enllà de ser crims terribles, eren una estupidesa política. L'assassinat del ministre de Justícia, Rodrigo Lara Bonilla, l'abril del 1984, fou el primer de tot un seguit. Malauradament el president Betancur no fou hàbil en aquesta trista circumstància. Traslalsat per les acusacions públiques de passivitat, i potser també a causa de la commoció personal, es referí per primera vegada al tractat d'extradició que ell mateix repudiava, i potser continua repudiant en el fons del seu cor. Sens dubte ho va fer a causa de l'absència d'un instrument jurídic més temible i immediat, sense pensar que la utilització del tractat deixava, des d'aleshores, de

ser una qüestió de principi per convertir-se més aviat en un instrument de venjança.

El cercle infernal no va trigar gaire a verificar-se: Carlos Lehder, capturat, sembla, a causa d'una traïció interna, paga als Estats Units una condemna extravagant de presó de més de 135 anys. Una vintena de colombians i tres estrangers residents a Colòmbia foren extradits a finals d'octubre. Per la seva banda, els narcotraficants no han negat la seva participació, almenys moral, en la mort d'un nombre de persones ja difícil de precisar, llevat d'aquella del ministre Lara Bonilla, que fou l'origen de la guerra amb l'opinió pública. Com a mínim, 800 membres de la Unió Patriòtica, inclòs el candidat a la presidència Jaime Pardo Leal, han estat víctimes d'una campanya ferotge d'extermini. L'assassinat de l'inoblidable Guillermo Cano, director del diari El Espectador, ha esdevingut per a mi una tragèdia personal, que em resulta impossible de superar. No ho ha estat menys l'acarnissament següent en contra del diari, en el qual han transcorregut els seus feliços anys de periodista. Judges i magistrats, que guanyaven un sou que amb prou feines els deixava viure, però no educar els fills, es trobaren amb un dilema sense sortida, o es venien o els matarien.

El fet admirable, i a la vegada terrible, és que més de 40, a l'igual que molts periodistes i funcionaris hagin preferit la mort. Però allò que no deixa de ser incompreensible és que els traficants, tot i continuar la matança, no abandonaren mai la proposta del diàleg. Fou ben difícil establir quantes temptatives públiques i secretes hi havia hagut. Pel que jo sé, a finals de 1985 vaig entrevistar a Mèxic un emissari de Pablo Escobar, que desitjava tornar a fer al govern colombià la proposta de Panamà. També en aquesta ocasió les gestions es realitzaren d'una manera desastrosa. De totes maneres, alguns mesos més tard, la Cort Suprema de Justícia va declarar inconstitucional el tractat, però el furor de la carnisseria no va disminuir. Crec que no s'ha tingut en compte que la situació política i social hagi funcionat com a brou de cultiu per a la cultura del narcotràfic, en una Colòmbia gran i desgraciada, afligida durant segles pel feudalisme, trenta anys de guerrilla i tota una història de governs sense la participació del poble.

La forma en què es va iniciar tot això

és ben coneguda. En la dècada dels anys 60, les Forces Armades Revolucionàries Colombianes (FARC), braç armat del Partit Comunista, havien posat en peu, mitjançant el tracte mitjà del Magdalena, diversos fronts de guerrilla, amb la clara intenció de defensar els pagesos indefensos contra els propietaris insaciables. De totes maneres, els bons propòsits originals de les FARC van degenerar, i aquestes van trobar una manera molt senzilla de finançar la guerra mitjançant els segrestos, els rescats i l'extorsió als conreadors. Aquests últims, exasperats per la continuïtat dels abusos, van armar exercicis personals, que foren inclús legitimats pel govern com a grups d'autodefensa.

"Al principi només es tractava d'una campanya per l'eliminació física del comunisme", ha escrit un periodista que va visitar la regió anys arrere. "Successivament, però, se les hagueren

també amb els lladres de bestiar al camp, i amb els lladregots als pobles, i fins i tot amb els captaires i amb els homosexuals." Els pagesos que pogueren sobreviure quedaren arruïnats, amenaçats per aquells bandits que ells mateixos havien armat. Foren justament aquests mateixos pagesos que s'havien quedat en la misèria els primers a prendre contacte amb els narcotraficants, a la recerca contínua de noves causes en què gastar-se aquests els seus tresors excessius. D'aquesta aliança va nàixer allò que avui es coneix com El Magdalena Medio, un vast imperi de 50.000 quilòmetres quadrats, dues vegades més gran que El Salvador. Els narcotraficants posaren els diners, la tècnica i el seu talent emprenedor indiscutible. La violència artesanal es convertí en científica, amb fanatisme paramilitar i escoles d'esbirros dirigides per mercenaris comprats a pes d'or a Londres i Tel Aviv.

Sembla que almenys un d'ells actuà amb el coneixement de la seva ambaixada a Bogotà: l'israelià Yair Klein, famós des del 1973, quan en menys de dos minuts, amb el seu escamot, havia alliberat un avió segrestat a l'aeroport de Lod. D'aquesta escola han sortit aquells criminals adolescents, reclutats en els barris miserables de la ciutat, que han escampat el terror i la mort pel país. No obstant, amb una burla dialèctica irreparable, això que les FARC havien concebut com una revolució va acabar per ser-ho, sí, però al contrari: un món a part, que ja no tenia els serveis primaris de seguretat, sinó cossos legítims de policia a les ordres d'alcaldes i consellers elegits pel poble. Els plans socials d'habitatge, sanitat i educació, semblen concebuts com un desafiament al govern central. Els valents dirigents, cofois d'ells mateixos, han creat un partit polític de dreta més que extrema, que fa poc temps ha intentat aconseguir el registre legal. El seu emblema és la mira telescòpica d'un fusell.

Quan la resta dels colombians va obrir els ulls sobre aquesta realitat desconcertant, ja era massa tard. L'estat dins de l'estat no s'acontentava amb les fèrtils prades o amb els lànguids crepuscles del Magdalena, però s'estenia i es mimetitzava en les cingleres més impensables de la nació.

Un observador sagaç de la nostra realitat ha dit que tota la societat colombiana està drogada. No per l'addicció a la cocaïna —que a Colòmbia no és certament alarmant—, sinó per l'addicció a una droga molt més perversa: els diners fàcils. La indústria, el comerç, la banca, la política, la premsa, l'esport, les ciències i l'art, el mateix estat, tots els organismes públics i privats hi estan embolicats d'una manera o altra, potser amb poques excepcions, potser sense saber-ho i fins i tot de bona fe, en un embolic d'interessos tan enredat que ara ja ningú és capaç de desfer-lo.

Es increïble: en tres anys, 1.700 oficials de l'exèrcit i de la policia han estat processats, condemnats o bé substituïts per haver tingut alguna relació amb el narcotràfic; 25 rellevants polítics figuren a la llista, publicada pels Estats Units, de persones que han usufruït els guanys de la droga; a la maleta d'un narcotraficant es van trobar còpies de les actes confidencials del consell de seguretat; les indiscrecions d'alts funcionaris públics són escoltades on no haurien de ser-ho. És com una hidra secreta però

incontenible que no es veu enlloc i es troba a tot arreu, i que s'infiltra en tot i que tot ho encomana, fins més enllà de les nostres fronteres. Els més cauts calculen que les inversions d'origen sospitosos arriben a més de 1.000 milions de dòlars l'any, però la realitat podria ser cinc vegades més. Segons uns càlculs fets per la premsa, els tres caps principals de la droga a Colòmbia tenen més de 3.000 milions de dòlars cadascun. No era per tant concebible que tal capacitat adquisitiva en tingués prou amb l'efímera passió per les coses materials i pogués entrar en els obscurs plec de la consciència i de la voluntat humana.

De totes maneres, l'obsessió freudiana dels traficants sembla ser l'adquisició de terres i més terres. Fa poc temps van celebrar en una festa estrepitosa l'adquisició de 180.000 hectàrees. Com si estiguessin intentant comprar tota la geografia del país, amb els còndors, els rius, i el groc de l'or i el blau dels mars, per poder així impedir que ningú els pugui treure d'allà on vulguin estar.

En mig d'aquesta realitat delirant s'havia alçat com una esperança remota la veu del candidat presidencial Luis Carlos Galán, que demanava una vegada més una redempció en la qual ja no creu ningú. El seu assassinat quasi ritual, a la plaça pública, mentre estava envoltat de 18 guardaespalles cuirassats, ha posat finalment el govern colombià de cara a la terrible responsabilitat històrica. La reacció del president Virgilio Barco, encara que tardana i imprevisible, ho hauria pogut ser més enèrgica. La primera mesura que va prendre, com Betancur, fou la de reimplantar el inconstitucional tractat mitjançant la facultat extraordinària que permet l'estat de setge. Aparentment, es va agafar els traficants per sorpresa. L'ocupació imprevista de les seves haciendas, el segrest dels seus laboratoris clandestins i dels seus avions fantasma, de les seves embarcacions de càrrega i dels seus arxius reveladors, els ha infligit un colp mortal, del qual no es refaran fàcilment. De totes maneres, el seu pitjor enemic són justament els seus mètodes, que al final posaran en contra seva la nació sencera.

Qui sap si l'aspecte més sorprenent dels colombians no és justament la increïble capacitat d'acostumar-se a tot, a la bondat i a la maldat, amb un poder de recuperació quasi sobrenatural. Alguns, potser els més savis, no semblen ser conscients d'estar vivint en un

Encoratjats per la indiferència de la Justícia, els narcos no s'han acontentat amb la riquesa, han volgut també el poder.

dels països més perillosos del món. I és comprensible: malgrat la por, la vida continua, i potser apareix i es torna més preciosa quan s'ha d'intentar sobreviure dia a dia.

El mateix diumenge del funeral de Luis Carlos Galán, la mort del qual havia commogut tota la nació, les multituds embogides de joia es llançaren als carrers per celebrar la victòria de la selecció nacional de futbol contra l'equip de l'Equador. De totes maneres, el terrorisme urbà és un ingredient estrany en la cultura centenària de la violència colombiana. Les bombes casuales, que maten innocents, i les amenaces anònimes per telèfon, poden ser més fortes que qualsevol altre factor de perturbació de la vida quotidiana i a l'últim unificaran tothom, amics i enemics, en contra del destí invisible. És possible acostumar-se a viure amb la por d'allò que ha succeït, però ningú aprèn a viure amb la incertesa sobre allò que pot passar: que

una explosió faci a miques els fills mentre són a l'escola, o que et metrallin per equivocació mentre surts del cinema, o que salti el banc de les verdures al mercat, o es desintegri l'avió en ple vol, o que s'enverini tota la família amb l'aigua de l'aixeta. No, en la llarga epopeia de la follia humana el terrorisme no ha vençut, ni vencerà mai cap guerra.

Per altra banda, el president Virgilio Barco, amb l'estrany destí de navegant solitari, ha de ser ben conscient que la guerra prevista com a cosa fulminant serà la tasca més àrdua i de més risc dels anys de la seva presidència. Entre altres coses, perquè l'adversari ve informat i advertit des de dins del poder, per obra de fantasmes deslleials. Sobretot, però, perquè els mitjans ordinaris de què disposa el govern no estan a l'altura de les dimensions de l'enemic. Els Estats Units acusaven Colòmbia de mostrar negligència en la lluita contra el nar-

cotràfic, mentre en les seves ciutats i els seus carrers es trobava ja aleshores més droga que en el nostre, i en les seves llistes de còmplices ometien els noms dels seus compatriotes. I aquests, segur que han de ser molts, en un país que, només l'any passat, ha consumit 270 tones de cocaïna. No obstant això, a l'hora de la veritat, l'ajuda que actualment estan donant a Colòmbia no es pot comparar ni de lluny amb allò que han rebut els contras de Nicaragua en vuit anys, entre ajudes oficials i ajudes secretes, 200 milions de dòlars! I és ben probable que aquesta ajuda no vagi més enllà mentre el president Barco s'obstini —com farà certament fins al final— a no consentir l'entrada de les tropes nord-americanes. Tot això fa preveure que la guerra serà llarga, ruïnosa i sense futur, i, el que és pitjor de tot, sense alternatives.

Gabriel García Márquez